

Растко Петровић
АФРИКА

Л О М

БЕОГРАД / ММХХII

уредник издања
Флавио Ригонат

007 ГЛАВА ПРВА

БРОД ЈЕ ЛАГАНО СИЛАЗИО НИЗ ТРОПИКУ. ПЛОВИО ЈЕ ИЗМЕЂУ
АРХИПЕЛАГА И КРАЈ ШУМА, С ЧИЈИХ ОБАЛА ПРИСТУПАХУ ПЕВАЧИ

039 ГЛАВА ДРУГА

ПРОЛАЗИЛИ СМО КРОЗ ПРАШУМУ; ПИРОГОМ СЕ ПРОВЛАЧИЛИ НИЗ БРЗАКЕ;
ДОТИЦАЛИ СЕ ТАМНИХ НАРОДА, ЧИЈА ЈЕ ЛЕПОТА ВЕЛИЧАНСТВЕНА

075 ГЛАВА ТРЕЋА

ОБУКОХ СЕ У БЕЛО ДА БИХ ПОСЕТИО ГОСПОЉУ БЕДЕ, АЛИ МЕ СТАЗА
ОДВЕДЕ ЉУДОЖДЕРИМА У ГОРЕ ОКО ЗЕГЕЛА. КАД САМ СТИГАО ПРЕД ЊУ,
ОДЕЛО МИ БЕШЕ ЧАЂАВО И ЗЕЛЕНО

113 ГЛАВА ЧЕТВРТА

СА ЈЕДНИМ ЧУДНИМ БЕЛИМ МЕЂ ЦРНИМА. ЖИВОТ ЈЕ ЊЕГОВ ГОРИ ОД
ЖИВОТА ИЈЕДНОГ ПСА. МЕЈ ИЗ ПЛЕМЕНА БАУЛЕ ТРУДИ СЕ ДА МОЈ ПУТ
БУДЕ УГОДАН

147 ГЛАВА ПЕТА

МРАЧНА АФРИКА. КРАЉ ПЕБЕЊАНИ УЗ ПЕСМУ И ИГРУ У НОЋИ. СА
ЦРНИМ НОСАЧИМА КРОЗ САВАНУ ЗВЕРИЊА. ЈЕДНО ДРУГО УЗБУДЉИВО
НЕБО НАД НАМА

187 ГЛАВА ШЕСТА

ФОСИЛИ И ДРВЕНА СЕЛА ГУБАВАЦА ШТО СЕ ПОД КИШОМ РАСТВОРАЈУ.
КОВАЧИ СИКАСОА И ЉУБАВ ЦРНИХ НАРОДА

219 ГЛАВА СЕДМА

АФРИКА ХЕРОЈА, МИСТЕРИЈА И ЕПОВА. ЈАРЕБИЦЕ КОЈЕ УБИЈАЈУ. НОЋ
НА НИГЕРУ, ЛОВЦИ НА ХИПОПОТАМЕ И ПЛАВИ МАЈМУНИ НА ГРОБУ
СУМАНГУРУА

247 ГЛАВА ОСМА

ОСТРВО ГОРЕ; ЊЕГОВЕ ТАМНИЦЕ ЗА ЦРНО РОБЉЕ ОПУСТЕЛЕ. ОКОВАНИ
ЛУДАЦИ КОД РАБАТА И ВЕСЕЛЕ ЖЕНЕ САЛЕА. ПОВРАТАК.

ГЛАВА ПРВА

БРОД ЈЕ ЛАГАНО СИЛАЗИО НИЗ ТРОПИКУ. ПЛОВИО ЈЕ
ИЗМЕЂУ АРХИПЕЛАГА И КРАЈ ШУМА, С ЧИЛИХ ОБАЛА
ПРИСТУПАХУ ПЕВАЧИ

Половином децембра, по пучини, приступасмо лагано тропима.

Птице су се мењале, наилазили смо на рибе које излећу из мирног, зеленог или азурног мора, а покоји брод, који је пролазио хоризонтом, био је за нас – догађај! Ноћу се за бродом вукла фосфорна река, свако вече, што смо били даље на југу, све светлија. Читава звездана кола одскакала су од брода и губила се у води. Велике светле кугле, као запаљене буктиње и као сунца, бежале су такође од нас. Узбудљиво је било гледати у тај млечни пут који се вукао за бродом. Остављасмо са стране невидљива Канарска Острва. Велика Кола била су све ближе на хоризонту; са друге стране, појављивао се Јужни Крст. То беше сасвим друго небо.

Тога јутра сам без шлема прешао преко сунчаног простора, а већ сам по подне имао и главобољу и кивавицу; опомена да се треба чувати тропске сунчанице. Дивно сунце са далеким сумаглицама, на пучини белој као млеко, непомичној. Одједном свет, опорављен, излази да се баци на јела са лармом и весељем деце. Једнодневно пролеће претворило се у лето.

Вуије ми прича о каменом добу Африке, о њеним племенима, језику, биљкама, фауни и фосилима. Док говори, осећам како јесенашње назебе, и све назебе од рођења до данас, ово сунце извлачи из мене. Заузет тим осећањем ја и не чујем добро све његове речи, али их потврђујем главом и смешим се. Колико је за мене срећа да путујем са њиме! Сат-два његова разговора за мене су као јединствени семинари. Он је пре тридесет година водио једну од најважнијих мисија по Судану, он је основао по Високој Волти читаве градове, дао многим инсектима и биљкама своје име, различито деформирано, саставио збирке преисторијског оружја, накита и драгог афричког камења из свих доба.

У Тулону сам био остао између два воза да узмем од њега још последња упутства за укрцавање у Марсељу. Познао сам га одмах по лику, толико сличном лику његовог брата, који је мој велики пријатељ. Он је некада био у Африци генерални директор агрикултуре а сада води једно велико предузеће за производњу кафе. Ми ћемо само до његових плантажа ићи заједно а онда ћу ја продужити сам. Он о тим плантажама баш размишља одређени број сати. По њему је то једини начин да човек дође до одлука, јер леност мисли спречава више човечји рад, но леност покрета. Кад заврши размишљање, које траје сатима, он спрема упутства за чије састављање употреби неколико минута, а које за неколико тренутака пређу просторе.

Затим развијамо географску карту и он ми објашњава како ћу ићи, где ћу шта видети, или где је какву

бубу нашао. Кад му нешто сасвим смешно саопштим, као да сам тога дана најзападније што сам икада био, он бесни: Као да иза најзападнијег нема опет западног, све док се не стигне на исту тачку! Затим је опет благ, и, пошто мисли да више волим анегдоту од факта, прича ми у каквим је околностима нашао коју татуажу, а не какав је био мотив на њој и шта је значео. Залуд га убеђујем да ме ту факт занима.

Покаткад вода, којом свакога јутра перу брод, ок-васи нам потпуно ноге. Тада се седа Вуијевљева коса накостреши од срџбе и он ларма, ко наљућена деца. Читави потоци воде сливају се из пумпи. Пред нама су непрестано морнари, који раде ћутљиво и приљечно: Бретонци, Корзиканци и Црнци. Ја сам пријатељ са једним Бретонцем, који се зове Роберт Л'Вотр. Увече, кад сврши посао, долази на кљун брода. То је савршен бретонски тип. Треба га видети како цео дан риба лађу, бос, полунаг, сав преплануо, па са муком поверовати да може да зна за толику масу књига. Био је на бродовима трговачким, ратним, јахтама (тамо су га уранили књигама), и путничким. Био је апсолутно у свим крајевима света.

Уствари је то красан младић, мање лукав но што сâм замишља. У његовој причи како је вереници, која га је на самрти питала да ли ће је заборавити, обећао да неће никада (разговор који цитира на бретонском је) и због чега се, каже, у истину неће никада ни женити, и поред хвалисавости, китњастости, евентуалне лажи, има много искрености и поезије. Вели: „Била је

шваља код моје мајке кад сам дошао на отсуство у Тре Кастеле. Радило се у пољу, и ја сам рекао да се од мене не очекује велике помоћи, јер сам хтео само да гледам, а прашину од жита не трпим. Мала је радила и, пролазећи поред мене, стално ме гледала. Упитао сам је где спава; она ми је рекла: 'Над кујном!' Онда сам јој рекао да ћу спавати ту код магацина. И кад су сви отишли на спавање, она је дошла. Тако је прво вече била моја.“

Да би дошао да нам прави друштво, он свој упрљани трико, каљаве чакшире и дубоке чизме преко колена замењује чистим плавим и белим трикоом, широким белим чакширама и платненим сандалама. А да би нам показао да то нису једине беле чакшире које има, он седа одмах на већ почађавели под. Како месечине још нема, његово преплануло лице и руке изгледају сасвим црни према оделу, да га са уживањем слушам како лаже по два сата. Госпођица Н. долази нам у друштво. Пошто јој је глас влажан и мутан, а речи нагле, нема сумње да је заљубљена. Не усуђујем се проверити, једним простим покретом, у кога је. Сва чар неизвесности пропала би.

Најзад, та далека линија на хоризонту обала је Западне француске Африке. Тамни галеби који нас надлећају први су весници од ње. До Дакара је још увек далеко. Чекамо да се најпре појаве „дојке“ Дакара, што су два пупчаста брега изнад саме вароши. Обале Сенегала нагло се приближише; пусте тешке обале са баобабима погдегде. Баобаб, дрво кратко, дебело, чворно-

вато, скоро сасвим безлисно, са великим тамним плодовима што се већ и догледом виде. То је дрво прелазних степа између пустиње и Саване.

Ево прве афричке пироге. Танка и дуга, ишарана црвеним и плавим, са ниским четвороугластим једром разапетим на виљушци од три штапа. Црнци увијени у пространа плава платна, у црвене ђердане, дугих танких руку, веслају. Прилази Вуије да ми покаже шта имам да гледам. Торањ који се види иза два брега торањ је гувернаторове палате. Даље се продужава Дакар, космополитско пристаниште на обалама Африке. „Не, ово није још ваш први додир са Африком. Дакар није Африка, земља око Дакара није земља Африке. Још пре тридесет година ту је било само две-три куће. Право седиште Европљана било је на оном острвцу које се зове Гореј, где се и сад могу видети Негријери, тамнице за црнце којима се трговало. Целим Сенегалом владали су уствари афрички султани, који су се тукли између себе, а сви заједно са европским насељеницима.“

Појављује се испред нас, пре уласка у пристаниште, диван гребен: пуст, неприступачан, обрастао ретким биљем. Вуије тврди да су на њему нађене читаве врсте потпуно нестале флоте; то је један од врхова Атлантиде, споне између Африке и Америке. Гребен који заокружује пристаниште скоро је од пурпурног базалта. Неколико мајушних кућица обојених зелено на овом пурпору, између плавила неба и индига мора, радују необично. Тамне птице, огромне као орлови, толико су смеле да црнкињама из корпи са плећа односе храну.

Остатак града и обала удесно сасвим без карактера. Ту су свуд у изобиљу остаци насеобина афричког каменог доба, стреле и ножеви. Можда је и острво Гореј, на коме се још налази оружје, циновско, што показује да су га носили циновски људи, и добило име које је у вези са именом Горила. Врачаре и друге црне трговкиње, кад продају кремен за пушке или талисмане, најчешће продају ово камење које налазе свуда по обалама и обалским пећинама.

Камено доба западне Африке, као и Италије, изгледа да спада у време египатске и феничанске културе, чији се ситни предмети често налазе у тим каменим насеобинама. У ђерданима које носе црнкиње горе у Судану, нпр. у Куликору, и сад се може видети покоје плаво феничанско зрно. Вуије има колекцију најчудније измешаних преисторијских, феничанских и црначких перла. Он о свакоме зрну зна легенде. Скупљање је тешко јер се црнкиње нерадо одвајају од накита, којим би се одрекле и једног дела своје личности.

Нове три пироге четвртастих једара на непомичном индиго мору. Пристајемо. Пристаниште, као и сва светска, са безбројним магацинима, вагонима, стовариштима, наслагама: вате, кафе, дрва, вина и коже; доковима; гвозденим конструкцијама за утовар и истовар; бродовима из свих крајева света и са тмом црнаца одевених најфантастичније. Ту су Црни увијени у простране бубе, пошто је ту много помуслимањених племена, који онда своје традиције пркосно чувају. Смешно је да у Африци, између два црнаца који се прихвате

одевања, много је ближе примитивности и голотињи онај који носи европску одећу, састављену од најчуднијег комађа, но онај који усваја своје традиционалне плаштеве, чуване дотле само за празнике.

„Дакар није Африка!“ понавља мој пријатељ, који ми тако забрањује да се одушевљавам овим урођеницима што су ту као представници скоро свих племена екваторске и западне Африке. Има их дугачких и танких, витких, кратких, угојених, главатих, сасвим ситних глава на јаким вратовима, црних као абонос, црвених, у свим тоновима скоро до ружичастог, плавичастих кожа скоро до азурног, тетовираних дубоким зарезима, тетовираних правим цртежима. На понекоме је, (дословце) и по неколико кила гри-гриа (талисмана). Гри-гри против змија, ножа, куршума, злог погледа, зле мисли, речи, за добар пут, добар лов, удар и тако у бескрај. То су разни камичци, кожице, прашине, коштице, дрвца; ушивена у црвену кожу, обешена о огрлице, о мишице, о босе ноге.

Тражим од Вуијеа дозволу да се одушевим једном црнкињом која пролази; у пространим је широким огртачима, индиго и плавичастим, под прозирним огртачем од оног брокатног чипканог тила од кога се код нас праве завесе. Њене танке црне руке, обнажене до рамена, накићене пурпурним и плавим колајнама, држе на глави судове од диновских тикава, калбаса, жутих као сунце. Изнад косе, огромне компликоване фризури, црне, од ситних витица измешаних перлама, марама од плаве свиле. На прстима од ногу прстеће. На њој је све

ново и она корача весело, говорећи сама за себе, као да је у каквоме балету. Вуије ми допушта да се дивим, под условом да је индиго материју жена сама ткала а не купила у европском дућану. На пристаништу школа црних бабица у белом, црних болничара у белом, девојке и младићи, чекају директора школе који стиже нашим бродом.

Искрцавамо се. Жандари црни, врло елегантни, поносити на своје униформе, благи и услужни. Варош европска, мање лепа од Казабланке. Прашина. Хотели огромни, тамни, дугачки, са чардацима као у Приштини. Пошта циновска. На пост-рестант само један телеграм. Стотине и стотине црнаца чекају пред гишејима. Ко их је научио да се дописују? Сматрају за природно да белац чим стигне буде услужен пре њих. Казати црнац увреда је, треба рећи Црни; то мање показује разлику у раси. На црним таблицама исписане вести из Европе добивене радиом. Штреземан на Конференцији ударио песницом у сто. Углавном за Црне све вести из тако конкретних детаља.

Пијаца риба свих најнежнијих боја: оних које гледамо да се преврћу по пучини, на радост бескрајне млечне даљине мора и небескога азура, у коме као бели пожар гори сунце, оних које јатима излећу, ситне, и лете над водом, све док им се крила не осуше, оних које наше очи не виде. Брегови банана; гри-гри на све стране. Парк са стазама присутим шкољкицама, седефастим и руменим. Пред главном кафаном један пријатељ са

брода обраћа ми пажњу на црнца који показује огромног питона. Што је занимљиво, на овој диновској змији, због аномалије или случајног атавизма, виде се са стране као два нокта или као остаци ногу. Врућина и поред белог одела и ципела платнених. Главобоља. Враћам се на брод да се мало одморим па да поново изиђем.

Идем у црначке улице, чије су куће као у нашој Палилули, једноспратне, окречене и са дубоким двориштима по којима гамиже свет црне деце и жена. Не, Дакар није још Африка, није сасвим, није никако за мога пријатеља, који је познаје дивљу, какву ми је обећава, али за мене оно је ипак оно што нисам никада раније видео и што је блиско ономе о чему сам сањао. Ено у дну дворишта жена гола, само са „пањом“ око бедара да би њим држала дете на плећима. Једним дрвеним маљем туца просо у високом дрвеном авану. Прва гола црнкиња. Кад види да их гледам, она застаје, и нагло, машући расклиматано, удара равномерно руком своје дете по леђима, а онда безбрижно наставља да ради. Треба дете сачувати од погледа који му може донети зла.

По улици разговарају црне жене између себе. Како је Дакар вавилонска кула, то су свака друкчије очешљана и свака друкчије одевена. Жене из португалских колонија, црнкиње зване Португалке; из енглеских, црнкиње зване Креолке; из Сенегала, Волон и Церере. Свима је заједничко само да своје зубе не престају зашиљавати дрвеним прутом. Њине компликоване фризури чине их грдно главатим, огртачи су им пуни широких на-

бора са дивним осенчењима, широке блузе завршене чипкама, што све показује да откако су се заљубиле у тоалете жена првих гувернера и команданата, па то измешале са својим свечаним одећама, још нису ту своју љубав напустиле. Утолико ме више узбуђује сусрет са овим женама овнујских очију и дебелих усана, што оне одговарају тачно гравурама које сам налазио као дечак у старим путописима или романима у којима се говори како је црнкиња постала дадиља код гувернера, како је у кући сви заволели, па кад је дошао Божић, овако је обукли. Иначе, све су ове жене страховито брбљиве, уочљиве, горопадне. Мој пријатељ говори са њима бамбара, што је језик судански, али који, као Европљани француски, говоре ови трезвенији црнци у западној Африци. Враћамо се на брод да вечерамо и да наставимо пут на југ.

Сав угаљ није још ни после вечере укрцан. Налазимо се и даље близу пристаништа, непомицни на пучини. Осветљени великим лампама Црни укрцавају тамно камење из шлепова. Дакар блиста. Лађе се крећу по пристаништу, као огромне, мрачне планине, осветљене само по врховима, заклањајући при пролазу својим тамним масама озвездани град. Покаткад је то као црно анђеоско крило које пређе испред обала. Један брод нас скоро додирује. Име му је Арханђел. Момци нас са брода словљавају италијански. Разговарамо са њима. Долазе из Ливерпула и иду за Буенос Ајрес. Случајно питам једнога из кога је краја. „Из Спалата!“ одговара он на италијанском. – Јеси ли Хрват? – питам га нашим

језиком. – А шта бих био? – одговара он, узбуђен, и иде, пошто се Арханђел удаљује, ивицом брода да би ми био што ближе.

После ручка акварел. На средини лађе под небом имамо од Дакара неколико сенегалских породица из племена Волов. Људи са масом голишаве деце, са женама које цело време леже на асурама, дојећи четвороножну децу, као зверчиће, ћутљиве, са дивним косим меким овнујским очима. Млади Марабути, Тенерилом и Ибраим, и трговци, читају поваздан, певајући своје коране. Увече увијају се голи, витки и дугоноги у парче мараме, па онда тесно у беле огртаче, чврсто као мумије, и спавају право као посечена стабла један крај другог. Са њима су жене на асурама, ликова окренутих увис и стегнутих песница. Рекло би се: какав египатски цртеж. Једино деца, голишаве малише, сјајно-црне атлете, мазна и насмејана, пузе између њих, и заспе често са једном ножицом заборављеном на лицу једног свештеника и шачицом на устима и носу своје матере: Кардиате, жене Волов.

Цео дан хоризонт је покривен тешком млечном запаром кроз коју се сунце слива као растопљено олово. Море, које је иначе толико прецизно по својим ивицама, меко је и густо као крем. Око нас народи и народи делфина, који се избацују из воде, кратки, скоро бели. Где год падне поглед, види се по двадесет, по тридесет њих у исти мах, а наслућују се хиљаде. Јата птица, што лете прецизно, право, као стреле изнад њих. С времена на време ајкула сече равну пучину својим оштрим леђима.

Разгледамо бродски дневник. Ево како у њему изгледа наше пловљење до данас:

- 8 дец. полазак из Марсеља, 6 часова увече.
- 9 „ 41,10 С ширине, 2,47 И дужине, 171 миља,
облачно, бура ветар СИ
- 10 „ 37,24 Н „ 0,52 З дужине, 293 миља,
облачно, бура ветар СЗ
- 11 „ 36,08 С „ 5,18 З дужине, 236 миља,
облачно, бура, ветар З
- 12 „ Казабланка.
- 13 „ 32,10 С ширине, 9,58 З дужине, 160 миља,
облаци, велики таласи, ветар ЈЗ
- 14 „ 28,06 С „ 13,19 З дужине, 310 миља,
облаци, таласи, ветар СИ
- 15 „ 23,52 С „ 26,28 З дужине, 311 миља,
облаци, мирно, ветар ИСИ
- 16 „ 19,00 С „ 17,51 З дужине, 308 миља, ведро,
таласи у ноћи, море мирно.
- 17 „ Дакар.

Једно вече пуно узбуђења. Пред њим дан врео који упија сву плаву боју неба и мора. Све је у белим испарењима. Јасно се виде тела риба, које лете испред брода. Њина врло широка пераја, која им у ваздуху служи као дуга крила, боје су зарђало црвене док је тело сивозелено и скоро провидно. Лет им је најмање од по сто метара. С времена на време проплови између њих поко-

ји снежно бели лист. Један морнар ми каже да је то од цвећа које цвета на обалама, четрдесет до педесет километара одавде. Галеби све тамније боје.

Читам историју Африке, у току свих доба. Кад човек мисли на урођеничке земље, замишља их да су оне управљане само геолошком и биолошком историјом; ко би сумњао да су и ови најдивљивији крајеви дељени између разних северних фараона, султана, крсташа и урођеничких династија. Сваки комадић и тек откривене земље, оне где људи нису нашли ништа што претставља цивилизацију, има своју херојску прошлост, своје победе и поразе, своје битке и своје јунаке. Свако племе има своју епопеју од по десет и више хиљада стихова, што прелази са оца на сина, и које сви ратници знају напамет.

Што је најзанимљивије, црнац зна напамет често и епопеје суседних племена, реч по реч, без погрешке, целе, иако ниједну њину реч не разуме, утолико пре што су те епопеје на архаичним језицима. То приповеда и Вуије, који је забележио на лицу места (помињано свуда) најлепши црначки еп о борби Сумангурија, Бамбаре, поглавице фетишиста, са Сундијатом, Мелинкејом, поглавицом муслимана. Позната је јединствена упечатљивост црначког мозга, који иначе није способан ни за какав аналитички или дедуктивни напор. Стихове које ми цитира Вуије, и који претстављају шум ветра у зору, уочи битке, имају невероватну игру алитерације.

Гледајући аквареле на којима сам забележио чудни индиго бубуа ових црнаца што су на броду и друге боје

њиног тела и одеће, пита ме Вуије: „Шта чини да ви видите овако светле боје док би романтичарски сликари овде нашли једну много тамнију гаму?“

Ми смо таман били усред разговора о сликарству, о Монтичелију и Сезану, кад се архипелаг Лос појави на хоризонту у предвечерје, превучен голубијим плавим велом, и приближи нам се нагло као из сна. То беху дуга ниска острва у продужењу једно иза другог. Ћутљива вода била је између њих као заспале реке. Брегови острва, огледајући се у води још обасјаној сунцем, које само што није потпуно зашло, беху обрасли травом и високим жбуњем, не сасвим честим палмама у подножју и чешћим на врховима. Сви су се они стапали све више у опште бисерно и угушено плавило овдашњих птица, неба и даље пучине. Читава гама све треперијег, све голубијег плавила, све блеђег, низала се на овом архипелагу, чија су се острва пружала једно за другим.

Не могу евоцирати свечану, скоро патетичну, тишину тропскога мора увече. То би дало сву величанственост визији архипелага на њему. Све би било скоро иреално, и тако би остало и у успомени, да једно једино острво, најмање, није се одједном сасвим приближило броду, још зелено, још конкретно у овој вечери, иако потпуно у складу са својим пратиоцима уназад. И оно беше спремно да и само зачас пређе у општи сан. Његова земља, као и земља осталих, мора да је била такође пурпурна. Оно беше ту као једини доказ да тај архипелаг, тако близак а због сутона тако далеко, диван је баш зато што је стваран. Као некад у Напуљу, на Кап-